

Dr. Andreja Hočevar

Spremembe v slovenski strategiji na področju preprečevanja (zlo)rabe drog in njena (ne)povezanost z vzgojno zasnovo javne šole

Povzetek: V besedilu bomo analizirali pogled države na vlogo vzgojno-izobraževalnih institucij na področju preprečevanja (zlo)rabe drog med otroki in mladostniki. Z analizo dokumentov, ki opredeljujejo nacionalno strategijo do drog v slovenskem prostoru od osamosvojitve, bomo analizirali, kakšne so strokovne rešitve in kakšno politiko do drog narekujeta nacionalni program iz leta 1992 in Resolucija o nacionalnem programu na področju drog 2004–2005 ter kako naj bi se to izražalo pri strategiji preventive v šolskem okolju. V nadaljevanju besedila bomo skušali ugotoviti, ali ta okvir ponuja zadovoljljiva, na znanstvenih ugotovitvah utemeljena izhodišča za oblikovanje strategije preventive v šolskem okolju. Predpostavljamo namreč, da strategija preprečevanja (zlo)rabe drog ne more biti poseben del življenja in dela šole, temveč mora biti povezana z vsemi ravni delovanja šole, torej mora biti umeščena v celotno vzgojno zasnovo šole. Ali povedano drugače: preventiva ne more biti uspešna, če ni vključena v celotno vzgojno zasnovo šolskega delovanja, ki oblikuje odgovornega posameznika. Ta je posledično sposoben sprejemati odločitve o (ne)rabi drog in skladno z njimi tudi ravnati.

Ključne besede: Nacionalni program 1992, Resolucija o nacionalnem programu na področju drog 2004–2005, strategija preprečevanja (zlo)rabe drog v šolskem prostoru, pouk o drogah, vzgojni ukrepi, vzgojna zasnova šole, odgovorni posameznik.

UDK: 301.151.37.01

Izvirni znanstveni prispevek

Dr. Andreja Hočevar, asistentka, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Filozofska fakulteta v Ljubljani; e-pošta: andreja.hocevar@guest.arnes.si

Uvod

V besedilu bomo analizirali spremembe v uradni politiki na področju preprečevanja (zlo)rabe drog med otroki in mladostniki. Z analizo dokumentov, ki opredeljujejo nacionalno politiko do drog v slovenskem prostoru od osamosvojitve, bomo obravnavali okvir, v katerem naj bi se oblikovala strategija preventive pred (zlo)rabo drog v šolskem prostoru. Analizirali bomo Nacionalni program preprečevanja zlorabe drog (v nadaljevanju: Nacionalni program 1992)¹, ki ga je 15. maja 1992 sprejel Državni zbor RS, ter Resolucijo o nacionalnem programu na področju drog 2004–2009 (v nadaljevanju: Resolucija 2004), ki jo je 27. februarja 2004 sprejel Državni zbor Republike Slovenije.

V nadaljevanju besedila nas bodo zanimale razlike, ki zaznamujejo oba strateška dokumenta, in to predvsem v polju rešitev, ki zadevajo problematiko preprečevanja (zlo)rabe drog v šolskem okolju. Ob tem nas bo zanimalo še to, ali in kako se Resolucija 2004 konkretno udejanja in ali v zadnjih letih doživlja pomembnejše vsebinske spremembe. V besedilu pa bomo skušali analizirati, kakšne so strokovne rešitve in kakšno politiko do drog narekujeta oba dokumenta in kako naj bi se to izražalo pri strategiji preventive v šolskem okolju. Ob tem predpostavljamo, da strategija preprečevanja (zlo)rabe drog ne more biti poseben del življenja in dela šole, temveč mora biti povezana z različnimi vzgojnimi dejavniki in tako umeščena v celotno vzgojno zasnovo šole.

¹ Prvi slovenski dokument, ki predstavlja program delovanja države na področju preprečevanja (zlo)rabe drog, je nastal na pobudo (takratne) Demokratske stranke Slovenije.

I. Preventiva v prostoru vzgoje in izobraževanja v Nacionalnem programu preprečevanja zlorabe drog (1992)

Sicer kratko besedilo nacionalnega programa iz leta 1992 namenja največ pozornosti otrokom in mladostnikom oz. področju vzgoje in izobraževanja. Prioritetna naloga programa je »Priprava in uporaba sredstev za izobraževanje, prilagojenih potrebam, stopnji razvoja, izobrazbi in drugim značilnostim ciljnih skupin /.../ ter usklajeno obravnavanje problematike zlorabe drog z že obstoječimi preventivnimi programi, zdravstveno vzgojo in šolami za zdravo življenje« (Nacionalni program ..., 1992, str. 154). Preventiva v šolskem prostoru naj bi spodbujala pozitivno podobo mladih »/.../ na osnovi vrednot, ki izključujejo potrebo po drogi in ki odklanjanje legalnih² drog negujejo kot posebno vrednoto« (ibid.). V omenjenem nacionalnem programu niso predstavljeni konkretniji koraki, kako to doseči, sami pa bomo odgovor na to vprašanje skušali nakazati v drugem delu besedila.

Nacionalni program 1992 stavi na preventivni učinek vzornikov (npr. promocija mladih športnikov), ki predstavljajo zdrav način življenja (ibid.). Ne izogne pa se tudi pomenu izobraževanja o drogah za različne ciljne skupine (predšolski otroci, šolarji itn.), ki naj bi vključevalo »/.../ posredovanje znanja o drogah in tveganjih zlorabe v vzgojo za zdravo in kvalitetno življenje ter povezovanje z drugimi preventivnimi programi /.../« (ibid.). Ob poudarjanju pomena sistematičnega izobraževanja odraslih oseb, ki so v stiku z mladimi, pa je Nacionalni program 1992 opredelil tudi pripravo celostnih programov za šole, ki vključujejo: »/.../ jasno in konsistentno politiko o pravilih vedenja do drog pri dijakih in učiteljih, vključevanje izobrazbe o drogah smiselno pri vseh predmetih, zagotovitev dostopnih virov informacij o problematiki za zainteresirane, možnost organiziranja zdravih alternativ tudi izven pouka in ob koncu tedna, organiziranje svetovanja in dejavnosti za spodbujanje šolske uspešnosti, razvoja socialnih spretnosti in uveljavitev skupinske dinamike, svetovalna služba za ogrožene dijake in starše, redne in občasne akcije za osveščanje, razpravo in izmenjavo mnenj /.../, dejavnosti za spodbujanje in vzdrževanje ustreznega psihofizičnega zdravja dijakov« (Ibid., str. 155) Kot lahko sklepamo iz navedenega, je Nacionalni program 1992 na prvem mestu izpostavil jasno in konsistentno oblikovanje šolskih pravil, ki urejajo rabo drog in pomen, ki ga ima za učence posredovanje znanja o drogah. Predvideva redno in sistematično ocenjevanje učinkov preventivnih dejavnosti, saj rezultate evalvacije pojmuje kot izhodišče za nadaljnje načrtovanje preventivnega dela. Nacionalni program 1992 pa je predvidel, da morajo biti »Vsi državni programi, akcije, kampanje, učni materiali in raziskave /.../ ocenjeni (recenzirani) in potrjeni /.../, posebej je ocenjena vsebina, ustreznost metodologije, sporočilnost, možnost aplikativnosti, cost-benefit akcije ter etična neoporečnost dejavnosti« (ibid.). Že na začetku devetdesetih let je bila torej v našem prostoru jasno artikulirana ideja oz. potreba po evalvaciji preventivnih programov. Kot bomo pokazali

² Zanimivo je, da v tem navedku predlagatelj (tj. Demokratska stranka) navajajo zgolj legalne, tj. dovoljene droge, ne pa tudi prepovedanih.

v nadaljevanju, vsebuje enako zahtevo tudi Resolucija 2004, kljub temu pa še danes nimamo na voljo podatkov, ki bi pričali o realizaciji te zahteve.

... dogajanje v šolski preventivni praksi v obdobju med obema nacionalnima programoma

O tem, kaj se je dogajalo na področju preprečevanja (zlo)rabe drog v slovenskem šolskem prostoru v letih, ki so sledila sprejetju nacionalnega programa za leto 1992, ne vemo veliko. Nimamo podatkov in virov, ki bi pričali o tem, da so ta nacionalni program v praksi izvajali in da so bila zanj zagotovljena sredstva. Preventivni projekti pa tudi niso bili evalvirani.

In kaj se je dogajalo v šolah oz. sistemu vzgoje in izobraževanja? Iz internega delovnega gradiva z naslovom Preventiva na področju drog – gradivo za kolegij ministra³ (v nadaljevanju: Preventiva ..., 2000), ki je nastalo na Ministrstvu za šolstvo in šport RS, je mogoče prebrati, da so v tem obdobju na področju preventive potekali številni programi in dejavnosti, ki pa med seboj niso bili povezani. Tudi evalvirali jih niso, zato ni odgovorov o tem, kako so bili ti programi učinkoviti in koliko so vodili k ciljem, ki jih je zastavil Nacionalni program 1992.

V nadaljevanju bomo iz obsežnega gradiva navedli nekatere dejavnosti in projekte, ki so v devetdesetih letih potekali v našem šolskem prostoru:

Zavod Republike Slovenije za šolstvo je za Ministrstvu za šolstvo in šport RS pripravil poročilo o različnih oblikah vodenih seminarjev, ki so jih izvajali domači in tuji strokovnjaki (glej Preventiva ..., 2000). Posebej so omenili le institucijo Tacade, ki je leta 1995 izpeljala štirinajstdnevni seminar (v organizaciji Ministrstva za šolstvo in šport) za 30 učiteljev (izbrani so bili po regijskem pristopu) na temo preprečevanja (zlo)rabe drog v šoli. Ti učitelji naj bi postali multiplikatorji programa. Iz poročila ni razvidno, kako so učitelji, vključeni v ta program, svoje znanje prenesli drugim praktikom oz. kako so svoje znanje multiplicirali. Kolegij ministra je ob obravnavi poročila sprejel sklep, da Zavod Republike Slovenije za šolstvo pripravi analizo seminarjev, ki so bili objavljeni v Katalogu stalnega strokovnega spopolnjevanja: analizira naj vsebine, ponudnike izobraževanja, število udeležencev, delež učiteljev in šol, ki so že šle skozi posamezne vsebine, evalvacijo programov (glej Preventiva ..., 2000, str. 4). Po nam dostopnih podatkih te naloge niso opravili. Prav tako pa Zavod Republike Slovenije za šolstvo po nam dostopnih podatkih ni pripravil poročila o tem, katere inovacijske projekte so izvajali na tem področju v šolah, ter o tem, katere svetovalne storitve je šolam v zvezi s tem področjem ponudil Zavod.

Pod strokovnim vodenjem Zavoda Republike Slovenije za šolstvo poteka od leta 1994 na osnovnih šolah Kampanja za vzgojo nekadilcev, v kateri učence pri tematskih razrednih urah med drugim razredniki obveščajo o nevarnostih

³ Gre za interno delovno gradivo ministrstva, ki nima statusa uradnega dokumenta. Gradivo je bilo pripravljeno tako, da je ministrstvo zbralo podatke o dejavnostih na področju preprečevanja (zlo)rabe drog, ki so jih posredovali javni zavodi s področja šolstva. Zbrano gradivo pa so obravnavali člani ministrovega kabineta (arhiv ministrstva in osebni arhiv A. Hočevar).

kajenja. S podpisom slovesne obljube se učenci zavežejo, da bodo v tekočem šolskem letu ostali nekadilci (ibid.).

Zavod Republike Slovenije za šolstvo je ob pripravi poročila za Ministrstvo za šolstvo in šport pripravil tudi predloge za nadaljevanje dela na področju preprečevanja zasvojenosti v šolah. V nadaljevanju jih navajamo:

- a) Preventivni program, ki temelji na promociji zdravega življenjskega sloga, mora biti sistematično včlenjen v nacionalni izobraževalni program in s tem obvezno izveden in financiran.
- b) V šolah naj se izvajajo le verificirani programi preprečevanja odvisnosti od vseh vrst zasvojenosti. Sistematična vzgoja in izobraževanje za zdravje naj se nadaljujeta tudi v vseh programih srednješolskega izobraževanja. Programe naj izvajajo za to področje usposobljeni učitelji s pomočjo zunanjih strokovnjakov.
- c) Okolice šol in domov za učence je treba zavarovati, zaščititi pred škodljivo ponudbo. Inšpekcijske službe naj v ta namen poostrijo nadzor nad prodajo cigaret, alkohola in drugih drog mladostnikom.
- č) Družina mora prevzeti odgovorno vlogo starševstva.
- d) Poskrbeti je treba za dejavno izrabo prostega časa mladih v okoljih, kjer živijo in se družijo, zato jim je treba ponuditi izbire, ki bodo zadovoljile njihove interese.
- e) Povezati je treba strokovne institucije, ki delajo na področju preventive z mladimi, da ne bo nepotrebnih podvajanj in slabih programov, ki ne vodijo k uspehom. Vse, kar se izvaja v času šolskega dela, mora biti strokovno ocenjeno.
- f) Pomoč ravnateljem pri izbiri strokovno usposobljenih zunanjih strokovnjakov. Mladi morajo v šoli dobiti le strokovno utemeljeno znanje, spretnosti in stališča o zasvojenosti, da bodo lahko odločali sami zase.
- g) Ministrstvo za šolstvo in šport naj v prihodnje znova zagotovi, da se vsebine vzgoje za zdravje uvedejo v dodiplomske programe za prihodnje učitelje (glej Preventiva ..., 2000).

Ministrstvo za šolstvo in šport je po obravnavi problematike, ki zadeva preventivo, Uradu Republike Slovenije za šolstvo naložilo, naj začne pripravljati strokovni posvet na temo preventiva na področju drog v vzgoji in izobraževanju, na katerem naj bi ugotovili, kakšni sta teorija in praksa preventive v vzgoji in izobraževanju pri nas. Posvet so izpeljali junija 2000 na Jezerskem. S tem pa so ustvarili pogoje za pripravo nove nacionalne strategije na področju drog v vzgoji in izobraževanju, saj je v tem letu Slovenija v skladu s smernicami Evropske unije začela pripravljati tudi nov nacionalni program na področju drog.

Dolga pot do sprejetja Resolucije o nacionalnem programu na področju drog 2004–2009

Priprava novega nacionalnega programa na področju drog se je v vzgoji in izobraževanju začela nekoliko prej kot na drugih področjih (npr. na področju sociale, zdravstva). Za vsa področja skupaj pa se je analiza stanja na področju drog začela s srečanjem strokovne skupine za izdelavo nacionalnega akcijskega programa za področje prepovedanih drog v Bohinju septembra 2000. Analizo stanja so začeli pripravljati strokovnjaki različnih strok in strokovnih usmeritev, predstavniki ministrstev, nevladnih organizacij, uporabniki drog itn., ki so vsebinsko zajeli različna področja obravnavane problematike. Nato je delovna skupina pri Uradu za droge pri Vladi Republike Slovenije na podlagi identificiranih problemov pripravila besedilo osnutka programa, ki so ga v marcu 2002 dobili vsi, ki so sodelovali na strokovnem srečanju v Bohinju, ter drugi predstavniki zainteresirane strokovne javnosti (npr. organizacije, ki izvajajo programe preventive in/ali zdravljenja na področju drog). Aprila 2002 je osnutek besedila obravnavala Komisija za droge pri Vladi RS. Ministrstvo za šolstvo ni imelo pripomb k besedilu in tudi na drugih ministrstvih, ki jih je problematika zadevala, so menili, da je gradivo primerna podlaga za izdelavno integralne različice besedila, k besedilu pa so prispevali tudi pripombe in predloge.

V zadnji fazi izdelave programa je kolegij direktorja Urada za droge pri Vladi Republike Slovenije pripravil integralno različico, v kateri so uskladili pripombe strokovne javnosti in ministrstev. Nacionalni program je 27. februarja 2004 obravnaval Državni zbor Republike Slovenije in istega dne sprejel Resolucijo o nacionalnem programu na področju drog 2004–2009.⁴

Preventiva v prostoru vzgoje in izobraževanja v Resoluciji o nacionalnem programu na področju drog 2004–2009

V Resoluciji 2004 zasledimo oceno, da so preventivni programi v slovenskem prostoru zelo razširjeni. Največji delež preventivnih programov pa je namenjen otrokom in mladostnikom v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, del pa tudi zunaj njih (Resolucija ..., 2004, str. 3128).⁵ Preventiva v prostoru vzgoje in izobraževanja je v Resoluciji razumljena kot ».../široko razvejano področje preprečevanja uporabe drog, ki vključuje tudi sestavine zmanjševanja tveganj, povezanih z morebitno uporabo drog. Tako opredeljen pristop zajema preventivo, usmerjeno k abstinenci in časovnemu odlaganju prvega stika otrok in mladostnikov z drogami, ter tudi mlade, ki z drogo že eksperimentirajo oz. jo občasno uporabljajo« (Resolucija ..., 2004, str. 3128). Za razliko od Nacionalnega programa 1992 Resolucija 2004 ni

⁴ V Državnem zboru je za sprejetje Resolucije od 67 navzočih poslancev glasovalo 55, 8 jih je bilo proti, ostali (4) so se vzdržali (glej magnetogram seje Državnega zbora, 24. februar 2004).

⁵ Kljub temu pa natančnih podatkov o tem, kje se ti programi izvajajo, kakšna je njihova vsebina, kakšni so njihovi cilji itn., žal (še vedno) nimamo.

naravnana zgolj v »preprečevanje zlorabe drog« (Nacionalni program ..., 1992, str. 153), temveč tudi na premik iniciacije v rabo drog na čim poznejše starostno obdobje ter v zmanjševanje tveganj povezanih z morebitno rabo drog. Resolucija 2004 torej izhaja iz dejstva, da so droge imanentni del družbene stvarnosti, zato se je nemogoče v popolnosti izogniti njeni rabi, lahko pa ob tem, ko sledimo temu cilju, sledimo tudi cilju zmanjšanja tveganja in škode, povezane z morebitno rabo drog. To pa ne pomeni, da Resolucija 2004 podpira rabo drog, saj v njej zasledimo poudarek, da je »Temeljni cilj preventive v slovenskem prostoru /.../ ustvarjanje takih družbenih razmer, ki posamezniku dajejo možnosti za razvijanje življenjskega sloga brez uporabe drog« (Resolucija ..., 2004, str. 3128). Glede na zapisano sami vidimo bistveno razliko med prvim in drugim dokumentom v tem, da si prvi v šolskem prostoru prizadeva zgolj za ohranjanje abstinence, drugi pa razširi prostor preventive in vanj kot cilj vključi tudi zmanjševanje tveganj in škode, ki lahko nastane z morebitno rabo drog.

Resolucija 2004 predvsem poudarja pomen odgovornosti posameznika za lastno ravnanje. Pri tem pa je »Prvi pogoj za odgovorno odločanje posameznika za (ne)uporabo drog /.../ znanje o delovanju ter osebnih in družbenih učinkih uporabe drog ter vzpostavljena osebna odgovornost za lastno zdravje in zdravje drugih« (Resolucija ..., 2004, str. 3128). Da bi se otroci in mladostniki odgovorno odločali, jim morajo vzgojno-izobraževalne ustanove na vseh stopnjah ».../ zagotoviti dostop do verodostojnih informacij, znanje o tem, kako droge vplivajo na posameznika in družbo, dajati jim morajo možnost, da na podlagi svojega znanja in lastnih izkušenj proučujejo, kako bi lahko zmanjšali težave, ki lahko nastanejo zaradi uporabe drog, ter možnost za razpravo o tem z vrstniki in odraslimi, ki jim zaupajo. /.../. Po eni strani gre torej za vplivanje na znanje in stališča ter posledično na vedenje ciljne skupine, po drugi strani pa za omogočanje in zagotavljanje pogojev za zdravo življenje.« (Resolucija ..., 2004, str. 3128–3129)

Resolucija 2004 pa ne poudarja le pomena znanja o drogah in njihovi rabi za sprejemanje odgovornih odločitev o (ne)rabi drog, temveč poudarja tudi pomen ustvarjanja take ».../ šolske klime, ki posameznikom nudi možnosti za zdravo bivanje« (Resolucija ..., 2004, str. 3129). V tej točki Resolucija 2004, v primerjavi z nacionalnim programom za leto 1992, širi prostor delovanja šole kot institucije, ki preventivno deluje tako s posredovanjem znanja, oblikovanjem odgovornega posameznika kot tudi z oblikovanjem takega učnega okolja, v katerem se bodo otroci in mladostniki dobro počutili.

V Resolucijo 2004 so vključena tudi okvirna izhodišča za preventivo v prostoru vzgoje in izobraževanja:

- Preventivne dejavnosti morajo potekati celostno in povezano tako na področju dovoljenih kot nedovoljenih drog.
- Preventivne dejavnosti morajo zajeti pedagoške in nepedagoške delavce v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, učence in dijake ter njihove starše kot celoto.
- Preventiva uporabe drog je sestavni del veljavnega učnega programa. V skladu s samostojnostjo šol pa imajo vzgojno-izobraževalne ustanove tudi možnost razvijati posebne preventivne programe oziroma projekte, v

katerih poleg učiteljev lahko sodelujejo tudi zunanji sodelavci, ki pa morajo biti za svoje delo strokovno usposobljeni (in morajo imeti potrjen program). Programi, ki se izvajajo v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, morajo biti evalvirani.

- Učni program in preventivni programi oz. projekti morajo biti prilagojeni starosti otrok in mladostnikov ter se morajo časovno in vsebinsko nadgrajevati na vseh izobraževalnih stopnjah, temeljiti morajo na sodobnem znanju in spoznanjih o drogah. Informacije in znanje, ki ga pridobivajo učenci in dijaki, morajo biti kakovostni ter predstavljeni objektivno, kritično in pluralistično.
- Vzgojno-izobraževalne ustanove delujejo preventivno tako, da spodbujajo vključevanje posameznikov v skupnost, razvijanje kritičnega duha, samostojne presoje in sprejemanje odgovornih osebnih odločitev. Zato morajo otrokom in mladostnikom zagotoviti temeljno znanje o drogah in njihovih učinkih na posameznika in družbo iz vidika različnih ved (antropologija, etnologija, psihologija, pedagogika, sociologija, filozofija, medicina itn.). Omogočiti jim morajo razvoj osebnih in socialnih sposobnosti in spretnosti, da delujejo tako, da čim bolj zmanjšajo osebno in družbeno škodo, povezano z uporabo drog, in tako, da analizirajo javno politiko do drog, saj morajo mladi državljani znati spremljati javno razpravo o drogah in sodelovati v njej (Resolucija ..., 2004, str. 3129).

Ob razvoju strategije preventivnih dejavnosti je treba opredeliti merila za izvajalce preventive v vzgoji in izobraževanju ter razviti sistem ovrednotenja programov (Resolucija ..., 2004, str. 3129), saj se tudi v Sloveniji, tako kot v drugih evropskih državah »/.../ srečujemo s težavo, da preventivni programi niso primerne ovrednoteni, zato njihovi realni učinki niso znani. V prihodnje je zato treba velik del znanja in sredstev poleg vlaganj v razvijanje programov usmerjati v ovrednotenje, tj. v ugotavljanje njihove učinkovitosti in uspešnosti« (Resolucija ..., 2004, str. 3128). Podobno ugotovitev smo zasledili že v Nacionalnem programu 1992 ter med predlogi, ki jih je Zavod Republike Slovenije za šolstvo leta 2000 zapisal v poročilu za Ministrstvo za šolstvo in šport. Vendar gre Resolucija 2004 korak dalje in zahteva, da je treba »V ta namen /.../ na državni ravni ustanoviti posebno telo, ki bo oblikovalo standarde preventivnega dela in ovrednotenja v vzgojno-izobraževalnih ustanovah. To telo naj kot medresorsko obliko dela, pri kateri sodelujejo predstavniki stroke in nevladnih organizacij, oblikuje Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport« (Resolucija ..., 2004, str. 3129).

II. Od analize uradnih dokumentov k analizi ugotovitev stroke ali od političnih opredelitev k strokovnemu razmisleku

Obema dokumentoma, ki smo ju analizirali v prvem delu besedila, je skupno to, da vidita šolski prostor kot pomemben prostor za izvajanje preventivnih dejavnosti pred (zlo)rabo drog. Izpostavili smo, da Nacionalni program 1992 na prvo mesto postavlja jasno in konsistentno oblikovanje šolskih pravil, ki urejajo

rabo drog in posredovanje znanja o drogah v šoli, Resolucija 2004 pa stavi na moč znanja, oblikovanja odgovornega posameznika in takega učnega okolja, v katerem se bodo otroci in mladostniki dobro počutili, kot tistih dejavnikov, ki posamezniku omogočajo odgovorno odločanje za (ne)rabo drog. Obema dokumentoma je skupno to, da preventivo pred (zlo)rabo drog obravnavata kot posebno področje življenja in dela šole oz. je ne obravnavata v kontekstu celotnega življenja in dela šole. Podoben pogled na oblikovanje strategije preprečevanja (zlo)rabe drog v šolskem prostoru zasledimo tudi v strokovnih virih, ki obravnavajo vprašanje oblikovanja strategije na tem področju v šolskem prostoru.

Kaj zajema strategija preprečevanja (zlo)rabe drog v šolskem prostoru?

V virih, ki obravnavajo področje preprečevanja (zlo)rabe drog v šolskem prostoru, je preprečevanje (zlo)rabe drog v šolskem prostoru pravzaprav pogosto vezano samo na posredovanje v kurikulum predpisanih vsebin, ki zadevajo problematiko drog (glej npr. Gallà idr. 2002; McBride 2005). S tem naj bi učenci in dijaki pridobivali znanje, oblikovali stališča in ravnanje v zvezi z rabo drog. Šola, ki je tudi pomembno socialno okolje, pa lahko tudi učinkovito deluje preventivno (glej Flay 2000, Evans-Whipp idr. 2004, str. 228; Beyers idr. 2005, str. 134). Je prostor, ki posredno in neposredno so-oblikuje izkušnje, stališča, znanje in ravnanje učencev v zvezi z drogami. Kot socialni prostor pa ni in ne more ostati imuna pred (zlo)rabo drog – predvsem v srečevanju z učenci, ki imajo določene izkušnje, stališča in znanje glede drog ter njihove (zlo)rabe.

Kako šola kot vzgojno-izobraževalni in socialni prostor, ki je vpet v svet, kjer so droge del vsakodnevne stvarnosti, deluje kot dejavnik preprečevanja (zlo)rabe oz. vpliva na izkušnje, stališča, vrednote, znanje in ravnanje učencev v zvezi z drogami? Del odgovora na to vprašanje je po mnenju nekaterih avtorjev (glej McBride 2005) v znanju in vedenju o drogah⁶, drugi del odgovora pa v šoli kot socialnem okolju, ki ne podpira rabe drog, ter okolju, ki učencem prenaša družbena pričakovanja v zvezi z (ne)rabo drog ter usmerja in s pomočjo pravil skuša sooblikovati njihovo vedenje v zvezi z drogami (glej Flay 2000). V strokovni literaturi zasledimo, da bi morala šola, da bi lahko bila uspešen dejavnik preprečevanja (zlo)rabe drog, oblikovati strategijo preventive, ki bi ob vsebinah in pouku o drogah tudi oblikovala socialno klimo, ki bi preprečevala (zlo)rabo drog med učenci (glej Gallà idr. 2002; Toumbourou 2005). Predvsem pa naj bi po mnenju nekaterih avtorjev (glej White in Pitts 1998; Flay 2000; Evans-Whipp idr. 2004; Beyers idr. 2005) na oblikovanje šolske socialne klime, ki ne podpira rabe drog, ter na vedenje učencev v zvezi z drogami v šoli vplivali različni sistemski

⁶ Buisman (1995, str. 6) edukacijo o drogah opredeljuje kot posredovanje znanja in védnosti o drogah v šoli. Pojem torej lahko slovenimo kot »pouk o drogah«. Zaradi terminoloških zagat s slovenjenjem pojma »edukacija« bomo sami v nadaljevanju besedila namesto pojma »edukacija o drogah« (angl. drug education), ki ga uporabljajo avtorji z angleškega govornega območja, uporabljali pojem »pouk o drogah«.

ukrepi, tj. šolska pravila in ravnanje, ki sledijo kršenju pravil v zvezi z drogami v šoli. Tako preprečevanje (zlo)rabe drog v šoli »/.../ ne vključuje le preprečevanja zlorabe drog, pač pa tudi pravila in predpise glede drog, napotitve ogroženih dijakov k strokovnim zdravstvenim službam in katere koli druge dejavnosti ali postopke, ki so povezani z rabo drog v šolah« (Gallà idr. 2002, str. 11). Ravnanje šol ob kršenju pravil v zvezi z drogami ima po tem prepričanju pomembno mesto pri vzpostavljanju učenčevega ravnanja in vedenjskih norm v zvezi z njimi (glej Goodstadt 1989). Povedano drugače: kot dejavnik preventive je pomemben šolski prostor, ki ne podpira (zlo)rabe drog. Tudi pravila glede drog in ukrepi oz. ravnanje ob njihovem kršenju preprečujejo probleme, povezane z drogami v šolskem prostoru in zunaj njega, ter ohranjajo abstinenco posameznika tako v šoli kot zunaj nje.

V literaturi zasledimo priporočila, da naj bi vsaka šola oblikovala lastno »politiko do drog« oz. lastno »strategijo preventive na področju drog« (glej Gallà idr. 2002; Toumbourou 2005). Toumbourou (2005, str. 89) v strategijo preventive na področju drog v šoli uvršča »upravljanje organizacije in vedenja v šoli« (angl. »school organizational and behaviour management«) ter »pouk o drogah v šoli oz. kurikulum« (angl. »school drug education (curricula)«). S pojmom »upravljanje organizacije in vedenja v šoli« označuje avtor »/.../ intervencije, ki povečujejo učne priložnosti, krepijo pozitivne medosebne odnose v šoli ter politike in procese, ki zagotavljajo učinkovito disciplino« (ibid.). Pouk o drogah v šoli pa opredeljuje kot »/.../ posredovanje strukturiranega socialno-zdravstvenega,⁷ vzgojno-izobraževalnega kurikula v šoli, ki ga ponavadi posreduje učitelj, v nekaterih primerih pa profesionalci, ki v šolo prihajajo od zunaj« (ibid.). Avtor tako opredeli vsebinski in sistemski vidik obravnave drog v šolskem prostoru, pri tem pa sistemski vidik poleg discipliniranja učencev zajema tudi povečevanje učnih priložnosti učencev in krepitev medosebnih odnosov v šoli, kar v primerjavi z opredelitvijo preventivne strategije, ki smo jo izpostavili v začetnem delu besedila, vsebinsko širi prostor strategije preventive v šoli.

So različne strategije preventive na področju drog v šolskem prostoru (ne)učinkovite?

Različni avtorji (glej Canning idr. 2004; Coomber idr. 2004; Edmonds 2005) ugotavljajo, da je večina preventivnih programov učinkovita le kratkoročno. Podobno velja za pouk o drogah – njegovi učinki so kratkoročni pri odlaganju rabe drog na poznejše starostno obdobje pri tistih posameznikih, ki (še) ne uporabljajo drog, in pri zmanjšanju količine uporabljenih drog pri uporabnikih drog (glej White in Pitts 1998). V literaturi zasledimo tezo, da je neuspešnost pouka o drogah mogoče pripisati temu, da »/.../ morda pouk o drogah sam po sebi ne more

⁷ Soglašamo z avtorjem, da te vsebine treba osvetliti s socialnozdravstvenega vidika, saj (zlo)raba drog ni le vprašanje zdravja oz. bolezni, temveč tudi sociološko, filozofsko, antropološko itn. vprašanje. Ker je tako, je te vsebine smiselno vključevati v različna predmetna področja (zgodovina, geografija, biologija, kemija, psihologija ...) in ne le en sam šolski predmet.

doseči visokih pričakovanj, ki jih imajo starši, skupnost in oblikovalci politike« (Joyce 2006, str. 83) – od pouka o drogah se namreč pričakuje, da bo preprečil (zlo)rabo drog med mladimi tako v šoli kot zunaj nje. Soglašamo s tezo, da je problem v pričakovanjih, da je s poukom o drogah mogoče popolnoma preprečiti rabo drog med otroki in mladostniki, ki živijo v družbi, v kateri so droge del vsakodnevnosti. Zato je odložitev rabe in preprečitev redne rabe drog po mnenju nekaterih avtorjev (glej Spooner 2001, str. 25; Midford 2000) realnejši cilj pouka o drogah.

Menimo, da si je v preventivni dejavnosti treba prizadevati za oba cilja. Kot kažejo empirične raziskave (glej McBride 2004; McBride 2005), pa je med cilje smiselno uvrstiti tudi zmanjševanje števila tistih, ki bi prešli na redno (zlo)rabo drog, količinsko zmanjšanje rabe drog pri posameznikih ter zmanjšanje tveganja in škode, ki lahko nastane z morebitno rabo drog (glej McBride 2005, str. 105).⁸

Sistemiški vidik strategije preventive na področju drog v šolskem prostoru – so različne zasnove ravnanja šole ob kršenju pravil v zvezi z drogami vključene v celotno vzgojno zasnovo šole?

Ker se vplivom na rabo drog med mladimi ne more upirati le šola, jo mora v njenih prizadevanjih podpirati tudi »/.../ širše socialno okolje, tako /.../ da bo krepilo stališča, normativna prepričanja in socialne spretnosti, ki so jih učenci pridobili pri pouku o drogah« (Flay 2000, str. 861). Ob kurikularnih rešitvah so pomembne tudi sistemske rešitve, ki formalno določajo tudi okvir za razmislek o vzgoji v šoli in v tem okviru formalno opredeljujejo vzgojne ukrepe, ki zadevajo (zlo)rabo drog v šoli. Pomemben del strategije preventive je, kot izpostavljata Toumbourou in Beyers, oblikovanje zasnova vzgojnega ravnanja šole ob kršenju pravil v zvezi z drogami (v nadaljevanju: zasnove vzgojnega ravnanja), ki temelji na jasno definiranem odnosu šole do (zlo)rabe drog, opredeljuje pravila glede posedovanja in rabe drog v šoli in določa vzgojne ukrepe, ki sledijo kršenju pravil. Ta opredelitev zajema le formalna pravila in norme, ki so povezani s kršitvijo pravil v zvezi z drogami v šoli, ne pa razmisleka o celoti dejavnikov, ki vplivajo na vzgojo v šoli. Ugotovitve nekaterih raziskav o učinkih različnih vrst ravnanja šole ob kršenju pravil v zvezi z drogami nas opozarjajo, da tak pristop k preventivi ni zadosten.⁹

⁸ V skladu s tem se je v avstralskem prostoru kot zelo učinkovit izkazal projekt SHARP (School Health and Alcohol Harm Reduction Project). Izvajali so ga v srednjih šolah, v njih vstopajo učenci stari okoli 12 oz. 13 let, obiskujejo pa jih do 16. oz. 17. leta starosti. Projekt je temeljil na izvajanju kurikula, ki je učencem posredoval dejstva o drogah. Eksplicitni cilj kurikula je bil minimaliziranje oz. zmanjšanje škode, povezane z rabo alkohola, in je potekal v dveh fazah. Njegovo učinkovitost so merili trikrat, in sicer 8, 20 in 32 mesecev po koncu izvajanja programa. Po teh obdobjih so dijaki, ki so bili udeleženi v projektu, v primerjavi s primerjalno skupino, ki ni bila vključena v projekt, v 32,7 %, 16,7 % in 22,9 % manjših deležih poročali o manjši škodi, povezani z njihovim uživanjem alkohola kot primerjalna skupina (glej McBride idr. 2004).

⁹ Tako obstajajo zanesljivi podatki o pravilih glede rabe drog v šoli le za Združene države Amerike in Avstralijo. Nekaj delnih podatkov pa je dostopnih za Novo Zelandijo in Veliko Britanijo.

Glede tobaka¹⁰, alkohola in drugih drog ima npr. v Združenih državah Amerike večina osnovnih in srednjih šol (z višjimi razredi vred – tj. z višjimi šolami) zapisana pravila, ki urejajo posedovanje in rabo alkohola in drugih drog v šoli, pri tem pa več kot dve tretjini ameriških šol ozemlje okoli šole definirata kot prostor brez drog (glej Evans-Whipp idr. 2004, str. 229; Kumar idr. 2005). V Združenih državah Amerike vsaka država oz. lokalna skupnost sama določa pravila v zvezi z drogami v šoli. Vendar pa pri njihovem oblikovanju vse šole izhajajo iz zakona z naslovom Izobrazite Ameriko (angl. Educate America Act) iz leta 1994. Zakon je kot cilj izpostavil varne šole brez drog.¹¹ Vsaki kršitvi pravil v zvezi z drogami sledi vzgojni sankcija – najpogosteje suspenz ali izključitev učenca (glej Kumar idr. 2005, str. 1). V nasprotju z Združenimi državami Amerike pa ima npr. Avstralija oblikovan poseben dokument, ki na nacionalni ravni opredeljuje skupne dejavnosti, ki bi morale potekati v vseh avstralskih šolah »/.../ tako na primarni kot sekundarni stopnji, da bi preprečili in se odzvali na posedovanje, rabo in/ali posredovanje prepovedanih in nesankcioniranih¹² drog med učenci« (National Framework ..., 2001, str. 1) Namen tega dokumenta je pomagati šolam pri razvijanju učinkovitih in konsistentnih strategij ob obravnavi incidentov, povezanih z različnimi vrstami drog na nacionalni ravni (ibid.). Gre torej za formalni okvir, ki na državni ravni ureja pravila v zvezi z drogami v šoli in predpisuje način ukrepanja šole ob kršenju teh pravil.

Obe obravnavani državi družijo dejstvo, da imata formalno določena pravila glede posedovanja in rabe drog v šoli in iz njih izpeljane ukrepe ob kršenju teh pravil. V Združenih državah Amerike obravnavajo prekrške z drogami skupaj z nasiljem v šoli.¹³ V Avstraliji pa prekrške v zvezi z drogami obravnava poseben dokument, ki je ločen od siceršnjih šolskih pravil. V nasprotju s tem v slovenskem prostoru ne zasledimo dokumenta, ki bi samostojno obravnaval zgolj kršitve pravil v zvezi z drogami v šolskem prostoru ter ukrepanje šole ob kršitvi teh pre-

¹⁰ Tako npr. več kot 97 % srednjih šol v Združenih državah Amerike (ki jih obiskujejo učenci, stari od 11/12 do 13/14 let) prepoveduje kajenje, 12 % višjih šol (ki jih obiskujejo učenci, stari od 14/15 do 17/18 leta) pa dovoljuje kajenje zunaj šolske stavbe ali pa v posebej prirejenih prostorih za kajenje. Dve tretjini šol (od osnovnih pa do višjih šol) v Združenih državah Amerike prepovedujeta kajenje učencem, šolskemu osebju in obiskovalcem v šolskih stavbah, na ozemlju šole in ob dogodkih, ki jih organizira šola (glej Evans-Whipp, 2004, str. 228). V Avstraliji pa vse osnovne in 97 % srednjih šol prepoveduje kajenje vsem učencem ob vseh priložnostih. Na Novi Zelandiji pa ima 97 % osnovnih in srednjih šol zapisano zasnovo vzgojnega ravnanja v primeru rabe tobaka – med njimi jih 82 % prepoveduje kajenje v šolskih stavbah, le 44 % pa v šolskih stavbah in na ozemlju šole. V Veliki Britaniji 88 % srednjih šol uradno prepoveduje kajenje. Vendar nekatere srednje šole dovoljujejo učiteljem kajenje na ozemlju šole, 12 % srednjih šol pa dovoljuje kajenje starejšim in dijakom na za to določenem prostoru (glej Evans-Whipp idr. 2004, str. 228–229).

¹¹ V tem kontekstu naj bi bile ameriške šole do leta 2000 »šole brez drog in nasilja«. Vendar jim tega cilja v ameriških šolah (še) ni uspelo doseči.

¹² Nesankcionirane so dovoljene droge, ki »/.../ so prepovedane za mlade ljudi v tem smislu, da jih ne smejo kupiti« (Drugs, Legal Issues ..., 2000, str. 5).

¹³ Zvezni program Varne šole brez drog (angl. The Safe and Drug-Free Schools) je program, s katerim skuša vlada zmanjšati rabo drog, alkohola in tobaka prek pouka o drogah in preventive v šolah. S programom naj bi preprečili nasilje v šoli in zunaj nje ter preprečili rabo alkohola, tobaka in drog (Safe and Drug-Free Schools, 2002). Mimogrede naj opozorimo še na zapis »preprečili rabo alkohola, tobaka in drog«. Kot da alkohol in tobak nista drogi.

povedi. Še več, oba pravilnika, ki formalno urejata vzgojno problematiko v šoli, vključujeta tudi področje drog (glej Pravilnik o pravicah in dolžnostih učencev v osnovni šoli 2004 in Pravilnik o šolskem redu v srednjih šolah 2004). Pri tem oba pravilnika opredeljujeta dolžnost učenca, da ».../ v šoli in izven šole skrbi za lastno zdravje in varnost ter ne ogroža zdravja in varnosti drugih .../« (Pravilnik o pravicah in dolžnostih učencev v osnovni šoli, 2004, str. 9029) oz. pravico dijaka do ».../ zdravega, varnega in vzpodbudnega delovnega okolja« (Pravilnik o šolskem redu v srednjih šolah, 2004, str. 9905). Obenem pa oba pravilnika obravnavata prepovedi, ki se nanašajo na droge (njihovo rabo, prisotnost v šoli pod njihovim vplivom, prinašanje, posedovanje in ponujanje ali prodajanje drog) skupaj z drugimi prepovedmi (npr. s prepovedjo nasilja v šoli) ter predvidevata različne oblike izrekanja vzgojnih ukrepov ob kršenju različnih pravil (tudi v zvezi z drogami) v šoli. To pomeni, da je v slovenskem šolskem prostoru obravnavanje pravice do zdravega šolskega okolja ter obravnavanje dolžnosti oz. pravil in prekrškov v zvezi z drogami integralni del celostnega formalnega okvira, ki ureja pravice, dolžnosti učencev in dijakov in kršitve šolskih pravil.

Ugotovitve raziskav o učinkih zasnov ravnanja šol ob kršenju pravil v zvezi z drogami – vzgojno ukrepati ali pomagati v primeru kršenja pravil v zvezi z drogami v šoli?

Raziskave, ki so doslej proučevale vpliv zasnov vzgojnega ravnanja šol v zvezi z drogami, so redke. Večinoma so se osredotočale le na vpliv vzgojnega ravnanja v šolah na preprečevanje rabe tobaka med učenci (glej Flay 2000; Evans-Whipp idr. 2004). Pokazalo se je, da so imele šole z jasno artikuliranimi omejitvami in zahtevami glede kajenja ter oblikovanimi sankcijami v primeru kršenja pravil v zvezi s kajenjem v primerjavi z drugimi šolami najnižji delež kajenja v šoli. Vendar pa so ugotovili, da gre za manjše število pokajenih cigaret med učenci v šoli, v zelo majhnem deležu pa tudi na nižjo prevalenco kajenja med njimi (glej Flay 2000; Evans-Whipp idr. 2004). Dosledno uveljavljanje pravil in vzgojnih ukrepov v zvezi s kršenjem pravil kajenja v šoli ima torej pomembno vlogo pri preprečevanju kajenja v šolskem prostoru.¹⁴ Vendar pa ta pravila in ukrepi skorajda ne vplivajo na vedenje učencev v zvezi s kajenjem zunaj šolskega prostora.

Opozoriti je treba še na to, da nekateri avtorji (glej Rosenbaum 1999; Skager 2004) menijo, da dosledno sankcioniranje v primeru kršenja pravil v zvezi z drogami nima nikakršnega vpliva na preprečevanje rabe drog med mladimi ter da je sankcioniranje treba nadomestiti s strokovno pomočjo učencem. Po našem mnenju pa ni dilema v ali ali, temveč je potrebno oboje: učenec mora biti deležen vzgojne obravnave in pomoči, hkrati pa ga je treba postaviti v položaj, da

¹⁴ Nacionalna študija o petnajstletnikih na Škotskem je pokazala, da učenci s šol, kjer dosledno uveljavljajo pravila v zvezi s kajenjem, opažajo manj kršitev teh pravil v šoli (npr. kajenje v straniščih) kot v šolah, kjer pravil ne uveljavljajo dosledno (glej Griesenbach 2002; v Evans-Whipp 2004, str. 231). Tudi študija o srednješolcih iz Walesa kaže, da dosledno uveljavljanje pravil vpliva na nižjo stopnjo deleža na dan in na teden pokajenih cigaret med dijaki (glej Moore 2001, v ibid.).

prevzame odgovornost za svoje ravnanje. Povedano drugače: predpostavljamo, da si mora strategija preventive na področju drog v šolskem prostoru, če želi doseči svoje cilje, stremeti k oblikovanju posameznika, ki se bo odgovorno odločal o (ne)rabi drog ter vzel nase tudi posledice svojih odločitev. To pomeni, da mora biti strategija preventive sestavni del vzgojne zasnove šole, ki stremi k oblikovanju odgovornega posameznika. Pri tem razmislek o vzgoji in s tem tudi o preventivi na področju drog vključuje razmisleke o: formalnih pravilih in normah¹⁵, vrednostni naravnosti šole, konceptualizaciji učitelja kot avtoritete¹⁶, šolski kulturi¹⁷, sodelovanju med šolo in starši, sodelovanju s širšo skupnostjo, uradnem in prikritem kurikulumu ter o specifičnih vzgojnih strategijah, kamor sodijo tudi nekateri učenci in dijaki, ki (zlo)rabljajo drogo (več o tem glej Kovač Šebart idr. 2006, str. 29–30).

Kaj torej mora storiti šola na na področju preventive glede drog?

Sami podobno kot Midford (2001) menimo, da šole ne morejo preprečiti (zlo)rabe drog med mladimi, vendar lahko vzgojno-izobraževalno delujejo tako, da bodo ob ohranjanju abstinence podprle tudi doseganje drugih ciljev – npr. odlaganje iniciacije v rabo drog na poznejše starostno obdobje ter minimaliziranje škode, ki lahko nastane z morebitno rabo drog, itn. Predvsem pa mora pouk o drogah mlade opremiti z znanjem in spretnostmi, ki jim bodo omogočile, da se odločajo za varno življenje v družbi, v kateri se uporabljajo droge. M. Rosenbaum (1999, str. 11) meni, da bodo mladostniki lahko sprejemali odgovorne odločitve o (ne)rabi drog le, če jim bo pouk o drogah podajal objektivne in preverjene informacije o drogah. Ob tem pa je cilj pouka o drogah, da učenci nerabo drog ponotranjijo kot vrednoto, ki je njim lastna in so za njeno udejanjanje odgovorni. To pomeni, da se otroci in mladostniki ne odločijo za rabo drog oz. da, če po njih kdo poseže, sledijo cilju varne rabe. In to tudi v primerih, ko okolje vabi, ko se mladostnik sooča s težavami ipd. Zato velja, da vzgojno delovanje šole, ki vzpostavlja odgovorne posameznike, deluje hkrati preventivno s preprečevanjem nezaželenih ravnanj med učenci, tako tudi pred (zlo)rabo drog. Da pa se bodo učenci vedli v skladu s pravili, ki glede drog veljajo v šoli, ter prevzeli odgovornost za svoje ravnanje, morajo eksplicitne in implicitne informacije (tudi o drogah), ki jim jih posreduje šola, prepoznati kot realne in kredibilne (Roberts idr. 2001, str. 40).

Šola je ob kršenju pravil (v zvezi z drogami) dolžna vzgojno ukrepati¹⁸, toda del tega ukrepanja je tudi sankcioniranje prekrškov, ki zadevajo spoštovanje

¹⁵ Le-te določajo skupne vrednote, načela vzgoje in izobraževanja, zakonsko zaukazane zahteve po odsotnosti indoktrinacije pri pouku, zahteve kritičnosti, pluralnosti in objektivnosti, v pravilnikih predpisane pravice in dolžnosti, pravila, kršitve in sankcije, ki zadevajo javno šolo ter iz njih izpeljana šolska pravila (več o tem Kovač Šebart idr. 2006, str. 29).

¹⁶ Nanjo vplivajo moč učiteljeve osebnosti, učna snov, ki jo mora učitelj obvladati, ter uporabljene učne oblike in metode dela v razredu (več o tem Kovač Šebart idr. 2006, str. 29–30).

¹⁷ Nanjo vplivajo npr. udejanjanje formalnega okvira norm in pravil v šoli, način vodenja šole, dogajanje med odmori, kosili ... v času, ko pouk ne poteka, a so učenci v šoli ipd., ter ponudba zunajšolskih dejavnosti (več o tem Kovač Šebart idr. 2006, str. 30).

¹⁸ Seveda mora učencem najprej zagotoviti strokovno pomoč.

šolskih pravil. Pravila, ki zadevajo posedovanje, rabo in zlorabo drog, morajo biti jasna. Morajo biti takšna, da jih je mogoče izvajati, takšna, da jih učenci vzamejo za svoja, ravnajo skladno z njimi, in da z njimi krepimo odgovornost. Vzgojno delovanje vodi k neodgovornim posameznikom, če temelji na nenehnem nadzoru, omejevanju in kaznovanju, če pravila ne veljajo za vse in jih učenci tudi zato ne morejo sprejeti za svoja. To je podobno, kot če pravil in omejitev sploh ne bi bilo. Kot poudarjajo Gallà idr. (2002), morajo biti šolska pravila glede drog izražena tako, da jih lahko razumejo vsi člani šolske skupnosti. Za spoštovanje in upoštevanje pravil ter predpisov mora biti odgovorna celotna šola (ibid.). Predvsem pa mora biti šola dosledna pri spoštovanju dogovorjenih pravil in obravnavi njihovih kršitev. Na to, v kakšnem odnosu bo posameznik z drogami, namreč vpliva med drugim tudi družbeno urejanje rabe drog – se pravi tudi pravila oz. prepovedi, povezani z njimi. Iz tega sledi, da je poglobitni cilj preventive na področju drog mladostnega posameznika seznaniti s pravili glede rabe drog in jih podrediti »prisili«, katere izid je ponotranjeni Zakon, ki posamezniku (ki ga je sprejel za svojega) omogoča, da družbeno prepoved rabe drog ponotranji oz. sprejme za svojo. Šele ponotranjena norma (konkretne družbene prepovedi glede uporabe drog) posameznika vodi k uporabi njegove svobode, ki je v tem, da lahko izbira – med tem, kar je družbena norma, in tem, za kar se sam (iz različnih razlogov) kot odraslo svobodno bitje odloča v razmerju do (zlo)rabe drog (glej Hočevnar 2005, str. 331). Ob tem pa je ključnega pomena, da vzgojna zasnova šole vključuje razmislek o tem, kako skozi vzgojni proces podpirati stališča, norme in ravnanja, povezana z nerabo drog. Strategija preventive na področju drog v šoli tako temelji na oblikovanju takega šolskega (in s tem družbenega okolja), ki podpira odgovoren odnos posameznika do lastnega telesa, do lastnih dejanj in do drugih.

V skladu s tem pa je strategija preventive na področju drog v šolskem prostoru pojmovana preozko, če zajema zgolj pouk o drogah in nadzor nad vedenjem učencev povezanim z drogami ter pri tem zanemari celotno vzgojno delovanje šole oz. če preventive ne veže na celostnost načrtovanja, izvajanja in evalvacije vzgojnega delovanja šole. Šola namreč deluje preventivno, če oblikuje odgovornega posameznika: tak posameznik je sam učinkovit »preventivni dejavnik« pred (zlo)rabo drog.

Sklep

Kako lahko na podlagi zapisanega v drugem delu besedila pogledamo na oba dokumenta, ki naj bi bila okvir za oblikovanje strategije preprečevanja (zlo)rabe drog v našem šolskem prostoru? Kakšna je pravzaprav strategija preventivnih dejavnosti v našem šolskem prostoru? Na katerih teoretskih temeljih so zasnovani preventivni programi na šolah? Kakšni so njihovi učinki? Na zastavljena vprašanja ni mogoče odgovoriti. Tri leta in nekaj mesecev po sprejetju Resolucije 2004, v Sloveniji še nimamo izdelane strategije izvajanja preventivnih dejavnosti na celotni vzgojno-izobraževalni vertikali. To lahko pomeni, da je Resolucija 2004 ostala le zapis na papirju, ki nikogar ne obvezuje. Ministrstvo za šolstvo in šport

– vsaj po našem vedenju – še ni ustanovilo posebne medresorske skupine strokovnjakov in predstavnikov nevladnih organizacij, ki bi skrbeli za oblikovanje strategije preventivnih dejavnosti. Če pa jo je, je njeno delo skrito pogledu javnosti.

Morda bi bilo zato smiselno, da vsaka šola sama umesti izhodišča za oblikovanje preventivnih dejavnosti, ki jih predvideva Resolucija 2004, v oblikovanje svoje vzgojne zasnove šole. Skratka, da preventivo na področju drog vključi v koncipiranje, izvajanje in evalviranje celotnega vzgojnega delovanja šole. To bi lahko bil tudi ključ za resen spoprijem s problematiko (zlo)rabe drog.

Literatura

- Beyers, J. M., Evans-Whipp, T., Mathers, M., Toumbourou, J. W., Catalano, R. F. (2005). A Cross-National Comparison of School Drug Policies in Washington State, United States, and Victoria, Australia. *Journal of School Health*, 4, str. 134–140.
- Buisman, W. R. (1995). *Drug Education: Programmes and Methodology. An Overview of Opportunities for Drug Prevention*. Paris: UNESCO.
- Canning, U., Millward, L., Raj, T., Warm, D. (2004). *Drug use prevention among young people: a review of reviews*. London: Health Development Agency.
- Coomber, R., Millward L. M. & Chambers, J. (2004). A rapid interim review of the 'gray' literature on drug prevention in young people aged 11–18 with a special emphasis on vulnerable groups. London: Health Development Agency.
- Drugs, Legal Issues and Schools: A Guide for Principals of Government Schools (2000). Melbourne: Department of Education, Employment and Training.
- Edmonds, K. J., Veigh, J., Bellis, M. A., Sumnall, H. R. (2005). *Drug prevention in vulnerable young people*. Liverpool: National Collaborating Centre for Drug Prevention.
- Evans-Whipp, T., Beyers, J. M., Lloyd, S., LaFazia, A. N., Toumbourou, J. W., Arthur, M. W., Catalano, R. F. (2004). A review of school drug policies and their impact on youth substance use. *Health Promotion International*, 2, str. 227–234.
- Flay, B. R. (2000). Approaches to Substance Use Prevention Utilizing School Curriculum Plus Social Environment Change. *Addictive Behaviors*, 6, str. 861–885.
- Gallà, M., Aertsen, P., Daatland, C., DeSwert, J., Fenk, R., Fischer, U., Habils, K., Jaspers, D., Koller, M., Lee, H., Michaelis, T., Sannen, A. (2002). *Making Schools a Healthier Place: Manual on Effective School-Based Drug Prevention*. Utrecht: Trimbos Institute.
- Goodstadt, M. S. (1989). Substance abuse curricula vs. School drug policies. *Journal of School Health*, 59, str. 246–250.
- Hočevár, A. (2005). *Preprečevanje rabe in zlorabe drog: starši med stroko in ideologijo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Kovač Šebart, M., Krek, J., Vogrinc, J. (2006). O vzgojni zasnovi v javnih osnovnih šolah – kaj pokažejo empirični podatki. *Sodobna pedagogika*, št. 5, str. 22–42.
- Kumar, R., O'Malley, P. M., Johnston, L. D. (2005). *Policies and Practices Regarding Alcohol and Illicit Drugs Among American Secondary Schools and Their Association With Student Alcohol and Marijuana Use*. Institute for Social Research, Ann Arbor: University of Michigan.

- Magnetogram seje Državnega zbora, 24. februar 2004. Ljubljana: Državni zbor RS.
- McBride, N., Farrington, F., Midford, R., Meuleners, L., Phillips, M. (2004). Harm minimization in school drug education: final results of the School Health and Alcohol Harm Reduction Project (SHAHRP). *Addiction*, 3, str. 278–291.
- McBride, N. (2005). The Evidence Base for School Drug Education Interventions. V: Stockwell, T. (ur.), *Preventing harmful substance use: the evidence base for policy and practice*. Chester: John Wiley & Sons, Ltd., str. 101–110.
- Midford, R. (2000). »Does Drug education Work?«. *Drug and alcohol Review*, 19, str. 441–446.
- Midford, R. et al. (2001). School based illicit drug education programs: A critical review and analysis. RTF 637, str. 1–80. Melbourne: Department of Employment, Education, Training and Youth Affairs.
- Nacionalni program (1992). Časopis za kritiko znanosti, št. 146–147, str. 153–155.
- National Framework for Protocols for Managing the Possession, Use, and/or Distribution of Illicit and Other Unsanctioned Drugs in School (2000). Council of Australian Governments in Council for Education, Employment, Training and Youth Affairs.
- Pravilnik o pravicah in dolžnostih učencev v osnovni šoli (2004). Ur. l. RS, št. 75/2004.
- Pravilnik o šolskem redu v srednjih šolah. Ur. l. RS, št. 82/2004.
- Preventiva na področju drog – gradivo za kolegij ministra (2000). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport (interno gradivo).
- Principles for school drug education (2004). Canberra: Department of Education, Science and Training.
- Resolucija o nacionalnem programu na področju drog 2004–2009 (ReNPPD). Ur. l. RS, št. 28, str. 3125–3139.
- Roberts, G., McCall, D., Lavigne, A. S., Anderson, J., Paglia, A., Bollenbach, S., Wiebe, J., Gliksmann, L. (2001). *Preventing Substance Use Problems Among young People: A compendium of best practices*. Ottawa: Health Canada.
- Rosenbaum, M. (1999). *Safety First: A Reality-Based Approach to Teens, Drugs and Drug Education*. San Francisco: The Lindsmith Centre.
- Safe and Drug-Free Schools (2002), on line at: <http://www.safeanddrugfreeva.org/about-sdfsca.html>, 11. 12. 2006.
- Skager, R. (2004). Research and Theory Supporting an Alternative Perspective on Drug Education for Youth, on line at: www.safety1st.com, 28. 11. 2004.
- Spooner, C. et al. (2001). Structural Determinants Of Youth Drug Use: The scope for youth health development. Australian National Council on Drugs.
- Toumbourou, J. W., Williams, J., Patton, G., Waters, E. (2005 b). What Do We Know about Preventing Drug-Related Harm Through Social Developmental Intervention with Children and Young People. V: Stockwell, T. (ur.): *Preventing harmful substance use: the evidence base for policy and practice*. Chester: John Wiley & Sons, Ltd., str. 87–100.
- White, D. in Pitts, M. (1998). Educating young people about drugs: a systematic review. *Addiction*, 93, str. 1475–1487.

HOČEVAR Andreja, Ph.D.

CHANGES IN THE SLOVENIAN STRATEGY IN THE FIELD OF PREVENTING DRUG (AB)USE AND ITS (NON-)CONNECTION WITH THE EDUCATIONAL CONCEPT OF THE PUBLIC SCHOOL

Abstract: The article analyses the state's view of the role of education institutions in the field of preventing drug (ab)use among children and adolescents. Through an analysis of documents defining the national strategy concerning drugs in Slovenia since the country's independence, we analyse the expert solutions and the drug policy dictated by the national programme of 1992 and the resolution on the national programme in the field of drugs for 2004-2005, and how this should be reflected in the strategy of prevention in the school environment. Afterwards, we try to find out whether this framework provides satisfactory, scientific findings-based starting points for the creation of a strategy of prevention in the school environment. We assume that the strategy of drug (ab)use prevention cannot be a special part of life and work at school, but must be connected with all levels of school operation, i.e. embedded in the whole educational concept of the school. Or, in other words, prevention cannot be successful if it is not included in an integral educational concept of the school operation, forming a responsible individual. Consequently, the latter is able to make decisions to (not) use drugs, and handle them accordingly.

Key words: national programme 1992, resolution of the national programme in the field of drugs 2004-2005, strategy of the prevention of drug (ab)use in the school environment, education on drugs, educational measures, educational concept of the school, responsible individual.